

کد اختصاصی: ۷۱۸۹۳-۱-۹۹۲۰

International Conference on The Second Phase of the Islamic Revolution : دومین همایش بین المللی گام دوم انقلاب اسلامی :

The School of Martyr Soleimani ;

مکتب شهید سلیمانی

A Model for Training Jihadi Civilization-Making Managers

الگوی تربیت مدیران جهادی تمدن ساز

مکتب شهید سلیمانی
الگوی تربیت مدیران جهادی تمدن ساز
mgt.ihu.ac.ir

International Conference on The School of Martyr Soleimani (ICSMS 2021)

Finding the spiritual attributes of Talut from the Qur'an's point of view in the spiritualism of Martyr Soleimani

Kamran Oveisi *

Abstract

lieutenant general Soleimani is one of the commanders who, while being good in his profession and expertise, according to the confession of friend and foe, also had spiritual characteristics that helped him in his superior command and leadership. The meaning of spirituality is adherence to religious requirements and the virtues and ugliness of reason, which in the Islamic view are both moral virtues. The hypothesis of this research is that the spiritual attributes expressed by Talut in the Qur'an as a commander have the ability to find examples in the spiritualism of Martyr Soleimani. Talut is a commander and a leader who has extraordinary characteristics; Such as being ordained by God, Istifa, the miraculous accompaniment of the coffin of Moses (AS) and other legacies of the prophets with him as a sign of his divinity and that of his army, also due to the unity of the verses with the focus on expressing miracles and breaking the habit The emphasis on the divinity of his movement, his scientific and physical greatness is taken in the same sense. On the other hand, he has spiritual qualities that are not unique to him, and by imitating them, others can be equipped with the spiritual weapon of Talut. Such as murder, meritocracy, theism, patience and steadfastness, prayer. The Qur'an, based on the recent attributes, is completely applicable to the study of the personality of Martyr Soleimani, according to the analytical research done on his spiritual characteristics by others.

Keywords: *Soleimani, Talut, Commander, Quran, Spirituality.*

---

* Assistant Professor, Department of Quranic and Hadith Studies, University of Islamic Studie.Qom, Iran.

مصادق یابی صفات معنوی طالوت از دیدگاه قرآن در معنویت‌گرایی شهید سلیمانی

کامران اویسی *

چکیده

سردار سلیمانی از فرماندهانی است که در عین زبده بودن در حرفه و تخصص خود به اعتراف دوست و دشمن، ویژگی‌های معنوی نیز داشته که سبب مساعدت او در امر فرماندهی و راهبری متعالی او گردیده است. مقصود از معنویت، پابندی بایسته‌های دینی و حسن و قبح‌های عقلی است که در نگاه اسلامی، هر دو از فضیلت‌های اخلاقی محسوب می‌شود. فرضیه این پژوهش این است که صفات معنوی بیان شده طالوت در قرآن به عنوان فرمانده قابلیت مصادق‌یابی در معنویت‌گرایی شهید سلیمانی را دارا است. طالوت فرمانده و زعیمی است که دارای ویژگی‌های خارق‌العاده‌ای است؛ مانند منصوص بودن از سوی خدا یعنی اصطفاء، همراهی معجزه‌وار تابوت موسی (ع) و دیگر موارد پیامبران با او به عنوان نشانه الهی بودن او و لشگریانش، نیز با توجه به وحدت سیاق آیات با محوریت بیان اعجاز و خرق عادت جریان طالوت و تأکید بر الهی بودن حرکت او، زیادت علمی و جسمی او نیز به همین معنا برداشت می‌شود. از سوی دیگر او دارای ویژگی‌های معنوی است که منحصر در او نیست و می‌توان با الگوبرداری از آنها، دیگران را نیز به سلاح معنوی طالوت مجهز نمود. مانند مقاتل بودن، شایسته سالاری، خداآوری، صبر و ثبات قدم، دعا گویی. قرآن‌بنیادی صفات اخیر تماماً با بررسی شخصیت شهید سلیمانی بنا بر پژوهش تحلیلی صورت گرفته روی ویژگی‌های معنوی او توسط دیگران قابل انطباق است.

کلیدواژه‌ها: سلیمانی، طالوت، فرمانده، قرآن، معنویت.

مقدمه

جمهوری اسلامی را می‌توان تجربه‌ای نوین از الگوی حکومت دانست. (علوی و دیگران، ۱۳۹۷: ۲) بنابراین توجه به مؤلفه‌های معنوی مدیریت مدیران ارشد آن نیز اهمیت دارد. یکی از مدیرانی که جامعه اسلامی- ایرانی و محور مقاومت و حتی دیگران از سراسر جهان و بلکه دشمنان جمهوری اسلامی به موفقیت او اذعان دارند، شهید سردار سلیمانی است. اهمیت توجه به تحلیل ابعاد شخصیتی او زمانی بیشتر می‌شود که دیده می‌شود در بیانیه گام دوم، به عزت و اقتدار ذیل عنوان "عزت ملی، روابط خارجی، مرزبندی با دشمن" تأکید شده است:

«صحنه جهانی، امروز شاهد پدیده‌هایی است که تحقق یافته یا در آستانه‌ی ظهورند: تحرک جدید نهضت بیداری اسلامی بر اساس الگوی مقاومت در برابر سلطه‌ی آمریکا و صهیونیسم؛ شکست سیاست‌های آمریکا در منطقه‌ی غرب آسیا و زمین‌گیر شدن همکاران خائن آن‌ها در منطقه؛ گسترش حضور قدرتمندانه‌ی سیاسی جمهوری اسلامی در غرب آسیا و بازتاب وسیع آن در سراسر جهان سلطه.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸: ۳۵)

تحلیل مذکور در بیانیه از اوضاع منطقه و جهان، نشان می‌دهد عوامل اثرگذار داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی می‌تواند نظرگاه و اولویت‌های تصمیم‌گیری مدیر نظام اسلامی را تغییر دهد. در عین حال، ویژگی‌های شخصیتی در مدیر وجود دارد که بر اساس پارادایم‌های معرفتی یا تجربه‌های ارتباطی او شکل گرفته است و اگر چنین مدیری موفقیت‌محرضی دارد، می‌توان با کشف مبانی معرفت‌شناختی او و الگوگیری از آنها، موفقیت مورد نظر را به دیگر مدیران نظام اسلامی تسری داد و در نتیجه موفقیت نیز در ساحت‌های گوناگون اشاعه می‌یابد. چنان که برخی از محققان معاصر تأکید دارند، فرماندهی متشکل از رفتارهای اختیاری فرمانده است که پشتوانه ارزشی و مبانی فکری آن را بروز می‌دهد. (ر.ک: بابایی، ۱۳۹۱: ۳۴) حتی در زمینه مؤلفه‌های فرماندهی، دانشمندان غربی نیز قائل به لزوم وجود ویژگی‌های معنوی چون رشادت، انسانیت، انصاف هستند. (ر.ک: سجادی انصاری، ۱۳۸۹: ۶) این در حالی است که در کلام مقام معظم رهبری، فرماندهی، تماماً معنویت است. (ر.ک: خامنه‌ای، ۱۳۶۹: بیانات در دیدار با فرماندهان) بدین معنا که نه تنها روح حاکم بر سازمان فرماندهی، باید معنویت‌گرایی در صدور فرامین باشد؛ بلکه در عرصه‌های اخلاق فردی و اجتماعی فرمانده نیز باید تسری یابد؛ زیرا تماماً معنویت است.

از سوی دیگر طبق اصل دوم قانون اساسی، حکومت‌رانی نظام جمهوری اسلامی بر اساس معنویت، پیشرونده است. (ر.ک: قانون اساسی، ۱۳۸۸: ۲۴-۲۵) نهایتاً با لحاظ بیانیه گام دوم و قانون اساسی، ضرورت پرداختن به بُعد معنوی سنجیه و روش یک مدیر موفق چون شهید سلیمانی مشخص خواهد شد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

پیش از ورود به بحث سزاوار است تا پیش فهم‌های بنیادین مسأله مانند مقصود از معنویت و معنویت‌گرایی، معنویت داشتن یا معنویت‌گرا بودن شهید سلیمانی، چگونگی جری و تطبیق جریان طالوت با شخصیت سردار سلیمانی بررسی شود.

مفهوم معنویت

معنویت مصدر جعلی از ریشه "عنی" به معنای عنایت و توجه کردن به چیزی (ابن درید، ۱۹۸۸: ۲/۹۵۵) و در نظر "ابن فارس" در سه اصل معنایی قصد کردن یک چیز با جدیت، خضوع، ظهور و بروز یک شیء جای می‌گیرد. (ابن فارس، ۱۴۰۴: ۴/۱۴۶) به نظر می‌رسد معنای جامع لغوی آن، توجه به باطن چیزی است که در بیرون به ظهور و بروز رسیده یا می‌رسد.

در اصطلاح نیز برخی آن را ارتباط تضرعی فرد با خدا (ر.ک: خلجی، ۱۳۸۵: ۲/۸) و گاهی برداشت خاصی از معنویت بر اساس مکاتب غیر دینی چون طبیعت‌گرایی و به معنای پذیرش نیروی برتر بر پدیده‌های مادی (ر.ک: مظاهری سیف، ۱۳۸۷: ۱۰۰) برخی از محققان نگاه عامی به معنویت دارند و هرچه را که خلاف مادیات است را معنویات معنا نموده (ر.ک: مطهری، ۶۸/۲۲) یا آن را نگرش اعم از دینی یا غیر دینی به عالم که مؤثر در ایجاد آرامش روحی است، می‌دانند. (ر.ک: ملکیان، ۱۳۸۰: ۳۷۶)

اما آنچه در این نوشتار به عنوان مفهوم معنویت مورد نظر است، نوعی پابندی به بایسته‌های دینی و عقلی است که در دایره علم اخلاق به عنوان فضائل و در دایره عقل به عنوان حسن و قبح عقلی مورد بحث قرار گرفته است. نه آن معنویتی که صرف نگاه متافیزیک به یک پدیده ایجاد می‌کند؛ مانند مدیتیشن و یوگا و امثال آن و نه معنویتی که دلیل شرعی بر اعتبار آن وجود ندارد مانند رهبانیت و تصوف و نه آنی که در عرفان‌های کاذب ادعا می‌شود. (ر.ک: سیدیان آرانی، ۱۳۹۹: ۱۶-۱۷) در حقیقت رویکرد این مقاله به معنویت، پدیدارشناسانه، تاریخی، تجربی نیست؛ بلکه رویکردی است الهیاتی. (ر.ک: شاکر نژاد، ۱۳۹۷: ۳۷-۶۵)

معنویت‌گرایی شهید سلیمانی

عرضه ویژگی‌های معنوی چنین شخصیتی بر قرآن، مخاطب را به سوی فرماندهی معنویت‌گرا هدایت می‌کند که قرآن از او با عنوان "طالوت" نام می‌برد. در واقع می‌توان با بررسی موردی ویژگی‌های معنوی طالوت، قرآنی بودن شخصیت سردار سلیمانی را حداقل در بُعد معنوی کشف نمود.

استدلال بدین شکل مطرح می‌شود: پس از استخراج صفات معنوی مورد نیاز یک فرمانده تراز اسلامی و کشف وجود صفات مذکور در شهید سلیمانی به عنوان یکی از فرماندهان تراز،

معنویت گرایی او اثبات می‌گردد. پرداختن مفصل به آن، توضیح واضحات و یا تحصیل حاصل و یا اطباب ممل خواهد بود و هدف اصلی پژوهش حاضر نیست. اما به نحو اجمال می‌توان بدان پرداخت.

در پژوهشی، فرامین و سبک مدیریتی امام خمینی و رهبر معظم انقلاب و برخی از فرماندهان دفاع مقدس به شیوه اسنادی، تحلیل گردیده است و الگویی اسلامی- ایرانی برای مدیریت ارائه داده شده است. اگر صفات اسلامی با محوریت اخلاق مستخرج از موارد گفته شده در سه قسم فردی درونی، فردی رفتاری، گروهی ملاحظه گردند، بدین شکل قابل تقسیم خواهند بود:

ویژگی های فردی درونی ← خدا باوری، توکل، اخلاص، تقوا، محاسبه نفس، دعاگویی.

ویژگی های فردی رفتاری ← نظم، ساده زیستی، زهد، مهربانی، آرامش، سعه صدر، جرأت و شجاعت، تواضع، صداقت، عدالت، بصیرت، رعایت احترام متقابل، اعتماد به نفس، عزت نفس، گذشت و عفو.

ویژگی های گروهی ← مردم‌داری، اغتنام فرصت، آخرت گرایی، تکلیف-گرایی، ثبات قدم، مقاومت، نظارت، شایسته سالاری، تنبیه و تشویق، خدمتگذاری. (ر.ک: ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۵: ۱- ۳۱)

موارد پیش گفته بر اساس مرتب سازی بر مبنای تقسیم سه گانه انسان شناسانه نگرش و بینش، گرایش و تمایل، رفتار و کنش و واکنش در نمودار ۱. معنویت گرایی شهید سلیمانی آمده است.

معنویت‌گرایی شهید سلیمانی با مطالعه سیره اخلاقی وی و گواه دیگران و نیز تأیید فرماندهی کلّ قوا اثبات شده است. به عنوان نمونه، مدیریت او با داشتن ویژگی‌های معنوی چون تلاش خستگی‌ناپذیر همراه با اخلاص، میل به شهادت در راه خدا، متواضع بودن، آرامش روحی در شرایط سخت، وقار در حین فرماندهی، به عنوان یک الگوی مدیریتی تراز انقلاب اسلامی معرفی گردیده است. (ر.ک: محمدظاهری، ۱۳۹۹: ۳۱-۳۲) نیز بر اساس کلام هم‌زمان و هم‌کاران سلیمانی در طی یک پژوهش تحلیل محتوایی، تقلید از احکام دین، قرآن و سنت، خدامحوری و خداباوری، توکل، اخلاص، تقوا، محاسبه و تهذیب نفس، قصد قربت، دعا و نیایش از جمله خصوصیات معنوی سردار سلیمانی محسوب شده است. (ر.ک: دهقانی پوده و امین پاشایی هلاسو، ۱۳۹۹: ۲۱) همچنین در پیام امام خامنه‌ای در پی شهادت سردار سلیمانی آمده است:

«نمونه برجسته‌ای از تربیت‌شدگان اسلام و مکتب امام خمینی بود. او همه عمر خود را به جهاد در راه خدا گذراند.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸: [https://farsi.khamenei.ir/message-](https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=44554)

اینکه شخصی چون سلیمانی، تمام عمر خود را در جهاد در راه خدا بگذراند، یعنی سرتاسر عمر خود را در راه معنویت خرج نموده است؛ زیرا در نظر برخی از محققان، معنویت، انگیزه رزمنده برای جهاد در راه خدا را افزون می‌کند (آخوندی، ج ۱، ص ۸۳) و در مقام ثبوت این پذیرفته می‌شود که اگر سردار سلیمانی یک عمر را جهاد در راه خدا نموده است، بر اساس برهان خُلف، لزوماً معنویت خود را افزون و ارتقاء داده تا بتواند پیوسته این تلبس به جهاد را حفظ کند. تأییدی بر این استدلال در کلام مقام معظم رهبری درباره شهید سلیمانی وجود دارد:

« مردی که میرود جلوی دشمن و واهمه نمی‌کند و در همه‌ی میدان‌ها نه خستگی می‌فهمد، نه سرما می‌فهمد، نه گرما می‌فهمد، این اگر چنانچه در درون خودش در آن جهاد اکبر پیروز نشده بود، این جور نمی‌توانست جلوی دشمن برود.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=44574>)

پس از مقایسه شاخص‌های فرمانده تراز طبق نمودار گفته شده، نیز صفات معنوی مستخرج از مدل مدیریتی شهید سلیمانی (ر.ک: دهقانی پوده و امین پاشایی هلاسو، ۱۳۹۹: ۲۱) و مکتب و سیره او (ر.ک: رضائیان، ۱۳۹۹: ۲۷۸-۲۸۷)، به چند ویژگی مشترک و مهم به عنوان قدر متیقن محصور می‌شود که قابل رهگیری و انطباق در جریان طالوت است: مبارز و جنگاور بودن، شایسته سالار انتخاب شدن، خداباوری با لحاظ اخلاص و ایمان به خدا به عنوان زیرمجموعه‌های آن، صبر و ثبات قدم با انگاشت تحمل و بردباری به عنوان زیر شاخه‌های آن، دعاگویی با ملاحظه مناجات و توسل به عنوان متفرعات آن.

پیشینه پژوهش

پژوهشی تحت عنوان مقاله حاضر تا کنون تدوین نگردیده است و بنابراین این نوشتار بدون پیشینه پژوهشی و نوآورانه است.

روش‌شناسی پژوهش

توجه به این نکته مهم است که قرآن بنیادی صفات معنوی شهید سلیمانی ذیل داستان طالوت بر مبنای مصداقیت تشکیکی شهید سلیمانی از طالوت است. نیز در باب فرماندهی، مهمترین و صریح-ترین شخصیت، طالوت است و از این حیث می‌تواند شخصیت قرآنی خوبی برای مقایسه معنویت-گرایی شهید سلیمانی با او باشد. بنا براین نباید این شائبه در ذهن ایجاد شود که صفات معنوی شهید سلیمانی با تحمیل نظر بر قرآن مطابقت داده می‌شود؛ بلکه این مقاله در صدد است تا با تحلیل صفات معنوی طالوت به عنوان فرمانده نیک سیرت بنی اسرائیل، همان صفات را در مصداقی مشابه از فرماندهان اسلامی مانند شهید سلیمانی -با لحاظ تشکیکی بودن درجات معنویت این صفات- پیگیری نمود. همچنین اثبات وجود معنویت‌گرایی‌های مشابه طالوت از حیث مقوله و کیفیت نه کمیت در شهید سلیمانی، به معنای عدم وجود دیگر صفات معنوی در او نیست؛ بلکه صفاتی است که از آیات قرآن مربوط به جریان طالوت قابل استقضاء بوده است. نیز به معنای عدم وجود آن در دیگر فرماندهان اسلامی یا انصهار آن در شهید سلیمانی نیز نخواهد بود؛ بلکه شهید سلیمانی به عنوان مصداقی بارز و قابل توجه که اذهان تمامی آزدیخواهان جهان را به خود معطوف داشته، به عنوان مطالعه‌ای موردی، بررسی گردیده است.

نیز فرمایشات مقام معظم رهبری از سایت ایشان به نشانی www.khamenei.ir اخذ گردیده است.

یافته‌های پژوهش

طالوت شخصی فقیر و از قشر مستضعف جامعه، اما شجاع و دارای قدرت جسمی بالایی بود. (مجلسی، ۱۳۸۲: ۲/ ۸۹۶) که اولین پادشاه بنی اسرائیل محسوب می‌شد (طالقانی، ۱۳۶۲: ۲/ ۱۷۷) جریان او در قرآن کریم، در آیات ۲۴۶ تا ۲۵۱ سوره بقره ذکر گردیده است. قرآن کریم جریان طالوت را در آیات ۲۴۶ تا ۲۵۱ سوره بقره بیان می‌نماید که با تدبیر در آیات پیش گفته، ویژگی-های معنوی او کشف و مواردی که می‌توان از لحاظ صفات بشری -نه ویژگی‌هایی مانند اصطفا الهی- را با شخصیت سردار سلیمانی مقایسه نمود، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مُقَاتِل

در اولین آیه عَکَّتِ درخواست بنی‌اسرائیل از سموئیل نبی برای انتخاب یک فرمانده، مُقَاتِلِ بودن او یعنی جنگجو بودنش است. به نظر می‌رسد که آنها در میان خود فرد جنگجویی نمی‌دیدند. مُقَاتِلِ در لغت اسم فاعل از باب مقاتله، به معنای جنگ کننده با دیگران است. (ر.ک: فیومی، ۱۴۱۴: ۲/ ۴۹۰) و این کلمه، چکیده عبارت قرآنی ﴿أَبْعَثْ لَنَا مَلِكًا نَقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ است. اینکه درخواست آنان شخصی بوده که مُقَاتِلِ در راه خدا باشد، تَعَلَّقَ معنوی آن را حتی با معنای عام از معنویت یعنی هر چیز فراماده می‌گیرد. نیز بر اساس معنا نمودن معنویت به عنوان متعلقات دین و خدا نیز صفتی معنوی محسوب می‌گردد؛ زیرا این مُقَاتِلِ بودن در راه خدا لحاظ شده است. قرینه‌های دیگری نیز در آیه وجود دارند. مانند ﴿فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ﴾ و همچنین ﴿تَوَكَّلُوا إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ﴾ که نشان از تشریح آن از سوی خدا و استحقاق عقاب و ظالم شمرده شدن به سبب عدم اتیان آن نشان از معنوی بودن آن است؛ زیرا به اعتقاد برخی از مفسران، همچنان که در آیات دیگری چون به معنای فرض و وجوب روزه آمده است، اینجا نیز به همان معنا یعنی وجوب قتال خواهد بود. (ر.ک: ابن سلیمان، ۱۴۲۳: ۱/ ۲۰۵) همچنین ظالم شمردن کسانی که روی گردان از جهاد هستند، نشان دهنده معصیت شمردن آن (ر.ک: طبرسی، ۱۳۷۲: ۲/ ۶۱۱) و به تبع آن ارتکاب حرام و استحقاق عقوبت است. بنابراین می‌توان اولین شاخص معنوی طالوت بر اساس خواست مردم بنی‌اسرائیل را مُقَاتِلِ بودن او دانست. این صفت، خود به ویژگی شجاعت و جرأت باز می‌گردد که علمای اخلاق درباره آن گفته‌اند که شجاع کسی است که خوف او از کاری که به عهده‌اش هست بیش از ترس از مردن است و همین انگیزه انجام آن وظیفه یا عمل می‌شود. (ر.ک: ابن مسکویه، ۱۴۲۶: ۱۹۵) این ویژگی در صفات معنوی رفتاری یعنی کنشی- واکنشی سردار سلیمانی وجود دارد. چنان که به عنوان نمونه در کلام رهبر معظم انقلاب در بین اهل منزل شهید سلیمانی پس از شهادت ایشان آمده است:

«در راه جهاد فی سبیل الله پروا نداشت» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=44574>

بنابراین می‌توان بر اساس آیات مورد بحث، تعبیر مُقَاتِلِ را برای او به کار برد.

شایسته سالاری

گزاره قرآنی ﴿وَلَمْ يُؤْتِ سَعَةً مِنَ الْمَالِ﴾ در این پیش فهم که گرچه به نقل از اعتقاد بنی‌اسرائیل خطاب به پیامبرشان بوده و بنا بر انحلال آن به دو شبهه قبیله‌گرایی و مال‌مداری که امروزه مصداق مشهور آنها به ترتیب ناسیونالیسم و فئودالیسم است، می‌باشد. ابوالفتح رازی این دو شبهه را اینگونه تقریر می‌کند که آنها قائل به انحصار ملک به سبط لای و یهوذا (یهودا) و عدم انتساب

طلولت به این دو سبب بودند؛ نیز اعتقاد به فقیر بودن طلولت داشتند (ر.ک: رازی، ۱۴۲۰: ۶/ ۵۰۴)؛ اما این قاعده کلی را به دست می‌دهد که همیشه آن چیزی که از نظر یک جامعه به عنوان ملاک لحاظ شده، ارزشی ندارد. مصداق این قاعده کلی در اینجا شایسته سالاری است یعنی گرچه گاهی نیز وجود دارد که یک شخص می‌تواند با وسعت مال یا بدون آن از ملاحظات و مصالحی ارزشمند محسوب شود و فقر و ثروت به نحو مطلق بد و خوب نیستند؛ اما مهم شایسته بودن یک فرد برای انجام یک مأموریت خاص است. در اینجا طلولت به عنوان مصداقی برای شکست این ارزشگذاری اجتماعی که همیشه فقر بد است و ثروت مایه انجام اصلاحات و داشتن قدرت در جامعه است، یاد شده است. بنابراین، عدم ملاکیت وسعت مال، فقط برای آن واقعه، موضوعیت دارد و قاعده کلی مأخوذ از آیه مذکور با توجه به فرازمانی و فرامکانی بودن و جاودانگی قرآن، همان شایسته سالاری است.

پس به سبب حکمت جلوه‌گری الهی بودن انتخاب طلولت، باید ویژگی غیر از آنچه که بنی-اسرائیل ارزشگذاری کرده‌اند را دارا باشد و آن -به عنوان قضیه شخصی نه حقیقه- مال وسیع نداشتن است.

از سوی دیگر این احتمال نیز می‌رود که علاوه بر حکمت پیش گفته، خود مال کثیر نداشتن یک ملک و پادشاه و یک فرمانده هم موضوعیت داشته باشد. یعنی او باید خود از میان همین مردم باشد و اکثر مردم در طبقه متوسط و ضعیف جای می‌گیرند و کمترین تعداد غالباً در سطح مرفه و مترف وجود دارد. بنابراین اگر قرار است فرماندهی مردمی انتخاب شود که درد مردم را بهتر می‌فهمد، سزاوار است که از قشر اکثریت انتخاب شود. طلولت چنین ویژگی داشت.

قرآن کریم شرایطی را که یهودیان برای رهبر و فرمانده نظامی تعیین کردند؛ یعنی داشتن ثروت و نسب عالی نفی کرد؛ چرا که این دو امتیاز اعتباری و بیرون‌ذاتی است و به شرایط اساسی رهبر، یعنی علم و قدرت جسمی که دو امتیاز واقعی و درونی است اشاره کرد. (ر.ک: طباطبایی، ۱۳۹۰: ۲/ ۲۸۷) در حقیقت شایستگی او ملاک انتخاب قرار گرفته نه عوارض و لوازم غیر ذاتی شخصیت او.

بنابراین مقصود از شایسته سالاری یعنی عدم ملاک بودن یک ویژگی خاص که صلاحیت ملاکیت ندارد.

این نکته را می‌توان در سیره شخصی و مدیریتی شهید سلیمانی دید. چنانکه قبلاً بیان شد، شایسته-سالاری از جمله ویژگی‌های او نامبردار گردیده است. این تعبیر دو احتمال معنایی دارد: اول مقصود این است که او در مدیریت خود، نیروی انسانی مورد نیازش را بر اساس شایستگی‌شان

انتخاب می‌نماید؛ دوم اینکه انتخاب او نیز بر اساس شایستگی بوده است که فرماندهان رده‌های بالاتر به ویژه مقام معظم رهبری در او دیده‌اند.

چنان که دیده می‌شود او نیز یک روستایی زاده بوده (زارعی، ۱۳۹۸: ۶) و خانواده او از قشر مرفه محسوب نمی‌شده است. در ظاهر امر، ملاک‌های بشری چون پول و قدرت مادی و یا تعابیر غیر دینی از آن در شخص او وجود نداشت؛ اما شایستگی او از زبان دوست و دشمن در تاریخ ثبت گردیده است. (ر.ک: زارعی، ۱۳۹۸: ۶-۸؛ رضائیان، ۱۳۹۹: ۲۸۳)

خداباوری

عبارت قرآنی ﴿كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً يَأْذِنُ اللَّهُ﴾ نشانه اعتقاد طالوت به تأثیر نصرت الهی بر پیروزی حتی با فرض قلت یاران است. در هنگامه نبرد، کیفیت رزمندگان اصل است، نه کمیت آنان. یعنی بسیار شده که یک جمعیت اندک اما با ایمان و مصمم، به فرمان خدا، بر جمعیت‌های انبوه و فاقد ایمان پیروز شدند. عبارت "يَأْذِنُ اللَّهُ" اشاره دارد که هر چند پیروزی افراد مصمم و باایمان بر جمعیت‌های زیاد، مربوط به یک سلسله عوامل روحی و روانی است اما آثار و نتایج همه از برکات پروردگار و از ناحیه خداست. (ر.ک: مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۲/ ۲۴۹) به همین سبب فخر رازی آن گزاره را تقویت قلب کسانی می‌داند که این جمله را گفتند: ﴿لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ﴾ که به معنای عدم موضوعیت کثرت عدد - گرچه مهم است - و بلکه موضوعیت داشتن نصرت و تأیید الهی در دید فرد معنویت‌گرا است. (ر.ک: رازی، ۱۴۲۰: ۶/ ۵۱۳) این نظر بر گرفته از دیدگاه معرفتی خداباوری است که منجر به توکل بر او نیز می‌شود.

در صفات سردار سلیمانی نیز این دو مؤلفه شخصیتی نگرشی دیده می‌شود که علاوه بر نمودار پی - گفته، برخی از محققان معاصر نیز درباره آن قلم زده‌اند. (ر.ک: رضائیان، ۱۳۹۹: ۲۷۷-۲۷۸)

این نکته نیز باید توجه شود که خداباوری حقیقی، سبب ایجاد اخلاص، آخرت‌گرایی و دیگر صفات خدامحورانه نیز خواهد بود. بنابراین این کلام مقام معظم رهبری خطاب به فرزندان شهید سلیمانی نیز تأییدی بر این استدلال است:

«مردم قدر پدر شما را دانستند و این ناشی از اخلاص است؛ این اخلاص است. اگر اخلاص نباشد، این جور دل‌های مردم متوجه نمی‌شود؛ دل‌ها دست خدا است؛ این که دل‌ها این جور همه متوجه می‌شوند، نشان‌دهنده‌ی این است که یک اخلاص بزرگی در آن مرد وجود داشت، مرد بزرگی بود.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=44574>)

صبر و ثبات قدم

با توجه به عبارات ﴿وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ و ﴿لَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا﴾ بحث صبر که محور فرمایش جناب طالوت قرار گرفته، مهم جلوه می‌کند. مفسران معتقدند که عبارت ﴿رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا﴾ با توجه به معنای لغوی افراغ که به معنای خالی شدن و تهی شدن ظرفی است که محتویات آن را می‌ریزند؛ صبری خواسته شده که ریزش آن بر قلب، آتم باشد و این مبالغه در کلام است. (ر.ک.: طبرسی، ۱۳۷۲: ۲/۶۱۹؛ رازی، ۱۴۲۰: ۶/۵۱۴)

با لحاظ سیاق داستان طالوت، صبر و ثبات قدم انصراف به جهاد دارد و حتی برخی آن را به نوع خاصی از صبر در جهاد یعنی کف نفس از ادامه دادن جهاد دانسته‌اند (ر.ک.: ابوحنیفان، ۱۴۲۰: ۲/۵۹۲) که با تنقیح مناط می‌توان آن را به موضوعات دیگر هم ملاک و هم مناط، توسعه داد. با احتساب این نکته و نیز این مطلب که قبلاً گفته شد که از ویژگی‌های فرمانده مُقَاتِل، شجاعت است و از طرفی، امیر مؤمنان علی (علیه السلام) صبر را نوعی شجاعت معرفی می‌نماید (نهج البلاغه، ۱۴۱۴: ۴/۴۶۹، حکمت ۴) می‌توان این تأکید بر صبر را که در ابتدا نگرش الهی به آن می‌دهد و سپس آن را به گونه‌ی دعایی از خدا می‌خواهد را نوعی نشانه شجاعت دانست. در عین اینکه خود صبر هم به عنوان فضیلتی اخلاقی موضوعیت دارد، صبوری بر شدائد و تحمل سختی‌ها خود شجاعت می‌خواهد. به همین سبب در نامه امام علی (علیه السلام) به مالک اشتر وارد شده است که این ویژگی باید در مشاوران یک فرمانده -علاوه بر وجود آن در خود کارگزار- نیز وجود داشته باشد. (همان، ۴۳۰، نامه ۵۳)

برخی از علمای اخلاق صبر را با مقاومت و ثبات یکسان گرفته‌اند. (ر.ک.: نراقی، ۱۴۱۰: ۲۷۵) در اینجا نیز می‌توان با انضمام نمودن عبارت ﴿وَوَبَّئْتُ لَأَقْدَامُنَا﴾ آن دو را دو واژه جانشین یا حداقل همنشین گرفت.

این ویژگی معنوی، در شهید سلیمانی به باور دیگران وجود داشت. چه صبوری که او با شجاعت از شروع انقلاب اسلامی تا جنگ تحمیلی داشت و چه صبر و تحمل او در عرصه فرماندهی سپاه قدس به ویژه در جریان مبارزه با داعش و جریان‌های تکفیری و چه صبوری که در مقابل جریان‌های گوناگون داخلی با تمام اختلاف سلیقه‌ها داشت. مورد اخیر در فقرات وصیت‌نامه او به اقشار مختلف چون سپاهیان و ارتشیان، علما و مراجع تقلید، سیاسیون و دیگر طیف‌های جامعه مشهود است. (ر.ک.: وصیت‌نامه الهی سیاسی شهید سپهد قاسم سلیمانی، ۱۳۹۹: ۶۹-۷۴)

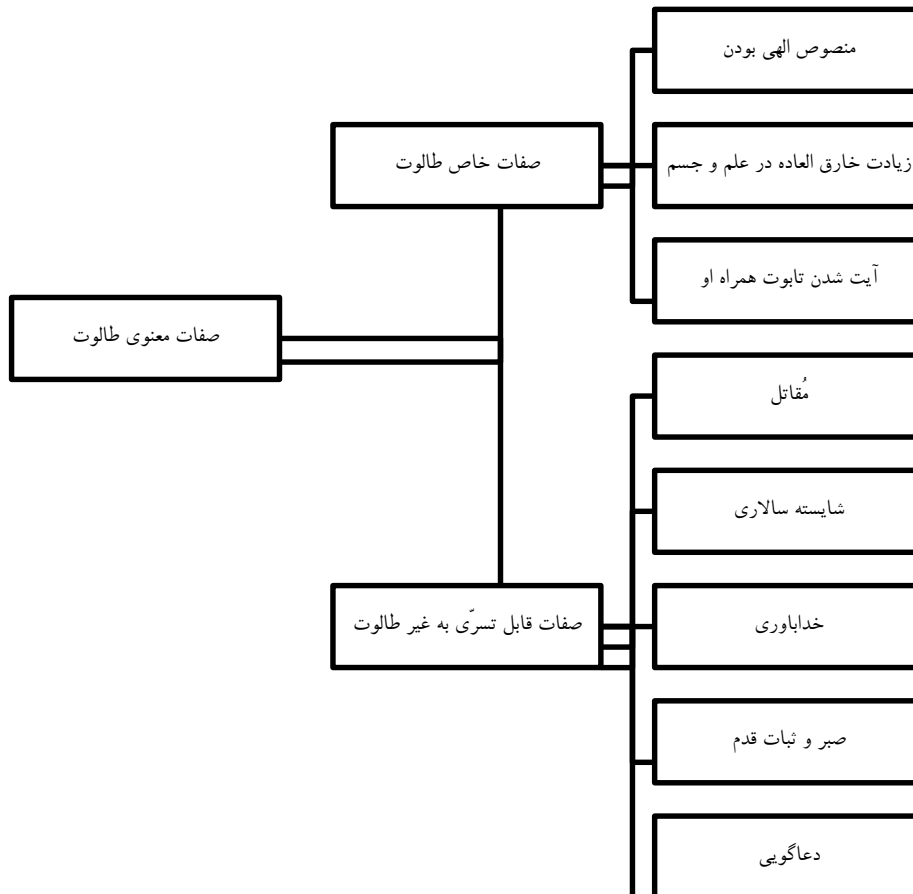
دعاگویی

با توجه به مضمون دعایی آیه ۲۵۰ سوره بقره که از جمله آیات مورد بحث این مقاله است، زبان دعای طالوت به درگاه خدا بلند است که او و لشگریانش را صبر و ثبات قدم دهد. برخی از

مفسران نیز به این التجاء در قالب دعا و بر اساس ترتیب خاص افراغ صبر و اثبات قدم و نصرت بر کافران اشاره کرده‌اند. (ر.ک: بیضاوی، ۱۴۱۸: ۱/ ۱۵۲) البته دعاگویی و زبان بر دعا داشتن، خود از مشتقات خدااباوری است که در مرحله عمل و رفتار بدین شکل نیز بروز می‌کند. دعا آنچنان مهم است که سلاح مؤمن به حساب می‌آید و بابتی با این عنوان در کتب حدیثی شیعه باز شده است. (کلینی، ۱۴۲۹: ۴/ ۳۰۱) نیز به فرموده قرآن، اگر دعا نباشد، خدا اعتنایی به بندگان نخواهد کرد. (ر.ک: فرقان/ ۷۷) این تعبیر در سایر عبادت‌ها مانند حج، روزه، جهاد به کار نرفته و تنها درباره دعا ذکر شده است؛ یعنی علی‌رغم گناهان فراوانی که انجام می‌دهید و فسادهایی که مرتکب می‌شوید، تنها چیزی که سبب ارج نهادن خداوند به شما می‌شود، دعا‌های شماست؛ قدر و ارزش آن را بدانید. همچنین خدا، خود را مسئول پاسخگویی و اجابت دعاکننده خوانده است. (ر.ک: بقره/ ۱۸۶)

این خصیصه در شهید سلیمانی نیز با عنوان دعاگویی کاویده شده و به عنوان صغرای قیاس این نوشتار قرار گرفته است. همچنین در فرمایشات ایشان در زمان حیات چه در طول سخنرانی و چه در آخر آن و نیز همنوایی دعای کمیل در کنار دیگر یاران و امثال آن گواه بر ترسیم عملی این روحیه دعاگویی از ایشان است که جای استدلال برای اثبات آن نیست. دست‌نوشته‌ای از ایشان نیز که چند ساعت قبل از شهادت نوشته شده با عبارات مزین به "الهی لا تکلنی، خدایا مرا بپذیر، خداوندا مرا پاکیزه بپذیر" (ر.ک: موسوی، ۱۳۹۸: ۸۳) نشان از همین دعاگویی تا لحظات آخر عمر است. نکته آخر اینکه برخی از صفات موجود در طالوت را نمی‌توان در دیگران یافت؛ زیرا نوعی فضیلت یا اعجاز از سوی خدا برای او بوده است. مانند انتخاب او از طرف خدا و به نص الهی، معجزه و آیت شدن تابوت همراه او و دیگر مواردی که ملائکه آن را حمل می‌کنند، زیادت در علم و جسم و اعطای الهی مُلک و حکمت به او. دو مورد اخیر یعنی زیادت علمی و جسمی و اعطای ملک و حکمت البته از امور تشکیکی است که خدا به هر کس که بخواهد، اعطا می‌کند؛ اما آنچه سیاق آیات بر آن دلالت دارند، بحث خارق العاده بودن این ویژگی‌ها در طالوت است نه اصل این موهبات. بر این اساس به عنوان جمع بندی می‌توان خلاصه مباحث پیش گفته را در نمودار نشان داد. این نمودار نشان می‌دهد که صفات قابل تسری از طالوت به غیر تماماً در شخصیت شهید سلیمانی به عنوان فرماندهی با معنویتی قرآن بنیاد جمع است و می‌توان در کوشیدن دیگر فرماندهان معنویت‌گرا در کسب و تحصیل و تقویت این صفات به آنها با آموزش و نظارت تأکید نمود. خلاصه یافته‌های پژوهش در نمودار ۲. صفات معنوی طالوت ذکر شده است.

نمودار ۲. صفات معنوی طالبوت

نتیجه گیری و پیشنهادات

الف. نتیجه گیری

با چشم پوشی از صفات مختص طالوت به عنوان نشانه و اعجاز و ویژگی الهی، آنچه که از عبارات قرآنی داستان طالوت - که قابلیت تسری به دیگر فرماندهان لشکریان خدا را دارد - استنباط شد، عبارتند از مُقاتل بودن، شایسته سالاری، خدا باوری، صبر و ثبات قدم، دعا گویی. هر کدام از اینها ممکن است به چند خصیصه معنوی دیگر نیز در ارتباط بوده یا خود مولد آنها باشند. به عنوان نمونه صبر، طبق دیدگاه برخی از علمای علم اخلاق، نوعی از ثبوت قدم محسوب می شود؛ نیز صبر نشانه ای از شجاعت است. همچنین خدا باوری در صورتی که ماهیتی حقیقی داشته باشد، سبب ایجاد اخلاص، آخرت گرایی و دیگر صفات خدامحورانه نیز خواهد بود. این صفات با توجه به نمودارهای داخل متن، قابل انطباق بر شهید سلیمانی می باشد. البته این مقاله فقط در پی اثبات وجود معنویت مُنشأ از داستان طالوت در شهید سلیمانی است و تطبیق کمی آنها در وی از حیث عمق و درجه را مشککه و نسبی می داند.

ب. پیشنهاد

- به نظر می رسد که تحلیل کمی صفات معنوی شهید سلیمانی با مطالعه قرآنی در دیگر اسوه های غیر معصوم می تواند به کشف ابعاد تازه تری از معنویت گرایی شهید سلیمانی بیانجامد.
- معنویت گرایی شهید سلیمانی سزاوار است تا در ابعاد و ساحت های متعدد فردی و خانوادگی و اجتماعی، بینشی و گرایشی و رفتاری، مقایسه با دیگر فرماندهان مسلمان مشهور جهان و دیگر مطالعات مضاف پیگیری شود.

منابع فارسی و عربی

۱. آخوندی، مصطفی (۱۳۸۶)، جهاد در آئینه روایات، قم: زمزم هدایت.
۲. ابن درید، محمد بن حسن (۱۹۸۸)، جمهره اللغة، بیروت: دار العلم للملایین.
۳. ابن سلیمان، مقاتل (۱۴۲۳)، تفسیر مقاتل بن سلیمان، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۴. ابن فارس، احمد (۱۴۰۴)، معجم مقاییس اللغة، قم: مکتب الاعلام الاسلامی.
۵. ابن مسکویه، احمد بن محمد (۱۴۲۶)، تهذیب الأخلاق و تطهیر الأعراق، قم: طلیعة النور.
۶. ابوحنیان، محمد بن یوسف (۱۴۲۰)، البحر المحيط فی التفسیر، بیروت: دار الفکر.
۷. ایمانی حسنلوی (۱۳۹۵)، الگوی اسلامی- ایرانی مدیریت و رهبری بر اساس شیوه رهبری امام خمینی و حضرت امام خامنه‌ای و فرماندهان دفاع مقدس، مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، س ۱۵، ش ۸۳.
۸. بابایی، محمدباقر (۱۳۹۱)، سبک فرماندهی در فرهنگ علوی، مجله سیاست دفاعی، س ۲۰، ش ۸۱.
۹. بیضاوی، عبدالله بن عمر (۱۴۱۸)، أنوار التنزیل و أسرار التأویل، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۱۰. خامنه‌ای، علی (۱۳۹۸)، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، قم: دانشگاه معارف اسلامی.
۱۱. خلجی، محمدتقی (۱۳۸۵)، اسرار خاموشان (شرح صحیفه سجادیه)، قم: پرتو خورشید.
۱۲. دهقانی پوده، حسین و امین پاشایی هلاسو (۱۳۹۹)، تدوین الگوی فرماندهی شهید قاسم سلیمانی، مدیریت اسلامی، ش ۱۱۰.
۱۳. رازی، فخرالدین محمد بن عمر (۱۴۲۰)، التفسیر الکبیر، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۱۴. رضائیان، زهرا (۱۳۹۹)، نگاهی به ویژگی‌های سردار مکتب ساز حاج قاسم سلیمانی، ره توشه، ش ۳۸.
۱۵. رضی، محمد بن حسین (۱۴۱۴)، نهج البلاغة، تحقیق: صبحی صالح، قم: هجرت.
۱۶. زارعی، سعد الله (۱۳۹۸)، کنکاشی مقدماتی در مکتب سلیمانی، مطالعات راهبردی جهان اسلام، ش ۷۹.
۱۷. سبحانی، جعفر (۱۳۷۵)، منشور جاوید، قم: موسسه امام صادق (ع).
۱۸. سجادی انصاری، علی و حسین احمدی (۱۳۸۹)، فرماندهان دفاع مقدس نبوغ نظامی و خلاقیت، تهران: انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی ارتش.
۱۹. سلیمانی، قاسم (۱۳۹۹)، وصیت‌نامه الهی سیاسی شهید سپهبد قاسم سلیمانی، درس‌هایی از مکتب اسلام، ش ۷۰۷.
۲۰. سیدیان آرانی، محمد (۱۳۹۹)، معنویت‌گرایی، چیستی و حدود آن، تهران: پشتیبان.
۲۱. شاکرنژاد، احمد (۱۳۹۷)، معنویت‌گرایی جدید: مولفه‌های مفهومی، لوازم اعتقادی و نشانه‌های گفتمانی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
۲۲. طالقانی، محمود (۱۳۶۲)، پرتوی از قرآن، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۲۳. طباطبایی، محمد حسین (۱۴۱۷)، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۲۴. طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: فراهانی.

۲۵. علوی، محمد و محمد اسماعیلی (۱۳۹۷)، ارائه الگوی فرماندهی مطلوب از دیدگاه اسلامی و بیانات مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله العالی) با رویکرد فرا ترکیب، فصلنامه مدیریت نظامی، س ۱۸، ش ۶۹.
۲۶. فیومی، احمد بن محمد (۱۴۱۴)، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، بیروت: موسسه دار الهجرة.
۲۷. قانون اساسی (۱۳۸۸)، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: الهدی.
۲۸. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۲۹)، الکافی، قم: دار الحدیث.
۲۹. مجلسی، محمد باقر (۱۳۸۲)، حیوة القلوب، قم: سرور.
۳۰. محمدظاهری، محمد (۱۳۹۹)، ارائه الگوی مدیریتی در تراز انقلاب برای مدیران عالی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر سبک مدیریتی شهید سپهبد قاسم سلیمانی، مدیریت اسلامی، ش ۱۱۰.
۳۱. مدرسی، محمدتقی (۱۴۱۹)، من هدی القرآن، تهران: محبی الحسین.
۳۲. مطهری، مرتضی (۱۳۷۶)، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، تهران: صدرا.
۳۳. مظاهری سیف، حمیدرضا (۱۳۸۷)، جریان شناسی انتقادی عرفان‌های نوظهور، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
۳۴. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۱)، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۳۵. ملکیان، مصطفی (۱۳۸۱)، راهی به راهی: جستارهایی در باب عقلانیت و معنویت، تهران: نگاه معاصر.
۳۶. موسوی، محمد (۱۳۹۸)، مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در دفاع از حریم اهل بیت، مطالعات بیداری اسلامی، ش ۱۵.
۳۷. نراقی، مهدی (۱۴۱۰)، جامع السعادات، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات.

